

דוח מצב המדע בישראל
תשפ"ג/2022

מדעי
החברה

מדעי החברה עוסקים בחקירת היבטים שונים של החברה האנושית, של התנהגות היחידים המרכיבים אותה ושל הקשר שבינם לבין המסגרות החברתיות והסביבות שבהן הם חיים. לעיתים קרובות המחקר במדעי החברה נטוע בהקשר חברתי נתון, וחלק נכבד מהמחקר בתחום הנעשה בישראל עוסק בשאלות על החברה הישראלית ובשאלות המעסיקות את הציבור ואת מקבלי ההחלטות במדינה. המחקר במדעי החברה אף מזין קשת רחבה של תחומי עיסוק מקצועיים כמו משפט, פסיכולוגיה, כלכלה, מנהל עסקים, עבודה סוציאלית ועיתונאות. במרבית האוניברסיטאות תחומי מדעי החברה (כולל משפטים ומנהל עסקים) הם הגדולים ביותר.

מ

דעי החברה עוסקים בחקירת היבטים שונים של החברה האנושית, של התנהגות היחידים המרכיבים אותה ושל הקשר שבינם לבין המסגרות החברתיות והסביבות שבהן הם חיים. לעיתים קרובות המחקר במדעי החברה נטוע בהקשר חברתי נתון, וחלק נכבד מהמחקר בתחום הנעשה בישראל עוסק בשאלות על החברה הישראלית ובשאלות המעסיקות את הציבור ואת מקבלי ההחלטות במדינה. המחקר במדעי החברה אף מזין קשת רחבה של תחומי עיסוק מקצועיים כמו משפט, פסיכולוגיה, כלכלה, מנהל עסקים, עבודה סוציאלית ועיתונאות. במרבית האוניברסיטאות תחומי מדעי החברה (כולל משפטים ומנהל עסקים) הם הגדולים ביותר, לכל הפחות במספר הסטודנטים לתואר ראשון ושני.

בחינת מצבם של מדעי החברה בישראל נעשתה על סמך נתונים כלליים על המחקר ועל ההשכלה הגבוהה במדינה וכללה פגישה עם דקני הפקולטות למדעי החברה וקבלת נתונים ודוחות סדורים מטעמם. המגמות שעולות בפרק זה מצביעות על צמצום מסוים במדעי החברה ביחס לתחומי המדע האחרים בכל הנוגע לשיעור הבוגרים ואנשי הסגל בתחום זה מסך הבוגרים ואנשי הסגל. הפרק מצביע על שלוש סוגיות עיקריות שהתמודדות עימן חשובה ולפיתוחה של המצוינות המחקרית במדעי החברה: הכשרתם של תלמידי מחקר, פיתוח תשתיות מחקר וקשריהם של מדעי החברה עם מקבלי ההחלטות ועם הציבור. חלק מסוגיות אלה קשור לשינויים שעוברים מדעי החברה בעשורים האחרונים, ובעיקר לנטייה השיטתית של חלק מתחומי מדעי החברה, שצמחו כולם ממדעי הרוח, לאימוץ גישות, דרכי עבודה והדגשי מחקר ממדעי הטבע.

תמונת מצב

אנשי סגל ועמיתי בתר-דוקטורט

כפי שנראה באיור 4 בפרק "תמונת מצב", בשנת 2021 היו בישראל 2,705 אנשי סגל בכיר באוניברסיטאות ובמכללות האקדמיות בתחומי מדעי החברה, ששיעורם הוא כ-24% מכלל אנשי הסגל.⁶⁰ מספר זה משקף גידול מתון מאוד במספר אנשי הסגל במדעי החברה משנת 2015, שבה היו 2,635 אנשי סגל (גידול נטו של 70 אנשי סגל במהלך שש השנים האחרונות). אולם לעומת הגידול במספר אנשי הסגל בתחומים אחרים, בעיקר במדעי החיים והרפואה ובמדעים המדויקים, שיעורם של אנשי הסגל במדעי החברה

60 אף שעיקר המחקר במדעי החברה וההכשרה של חוקרים (באמצעות לימודים מתקדמים) נעשים באוניברסיטאות, יש לציין שמדעי החברה, ובייחוד משפטים ומנהל עסקים, נלמדים לא רק באוניברסיטאות אלא גם במכללות אקדמיות רבות. לכן במכללות האקדמיות יש מספר רב יחסית של אנשי סגל בכיר בתחומים אלה, המגיע לכחצית מאנשי הסגל במדעי החברה בישראל. אף שעיקר פעילותם של אנשי הסגל הבכיר במכללות מתמקדת בהוראה, לחלקם יש פעילות מחקרית ענפה. פרק זה דן במצב המחקר במדעי החברה בישראל ככלל, אך מצב המחקר במדעי החברה במכללות האקדמיות דורש בחינה ממוקדת יותר, בין היתר בשל האתגרים המיוחדים שניצבים בפני החוקרים במוסדות אלה לעומת עמיתיהם באוניברסיטאות. בנושא זה ראו את פרק "המחקר במכללות האקדמיות".

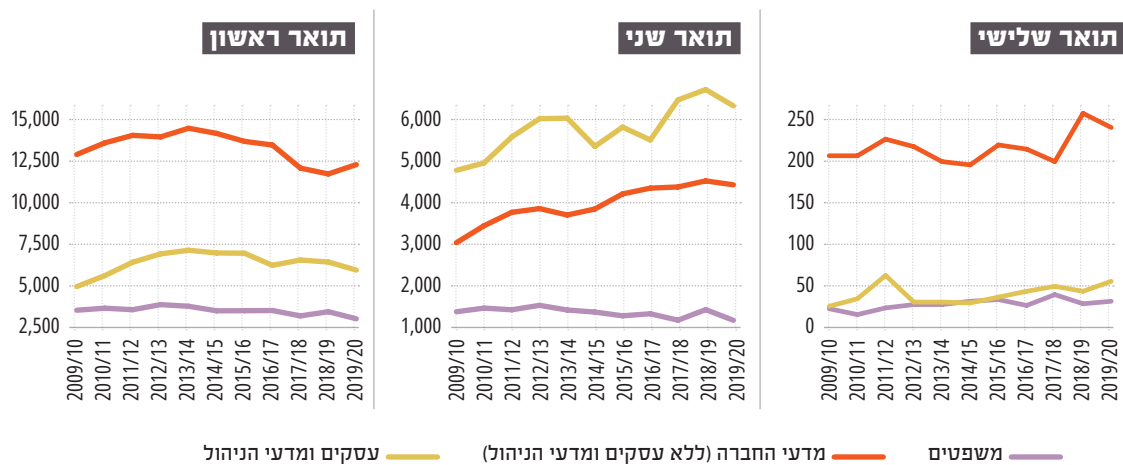
מכלל אנשי הסגל נמצא בירידה, מכ-25% בשנת 2015 לכ-24% בשנת 2021. איור 9 בפרק "תַּמְנֵנֶת מַצָּב" מראה שבניגוד למגמה המאפיינת את מספר אנשי הסגל, בשנת 2020 היו בישראל כ-259 עמיתי בתר־דוקטורט בתחומי מדעי החברה (כ-8% מסך עמיתי הבתר־דוקטורט), והדבר משקף גידול של כ-28% ממספרם בשנת 2017 (כ-202 עמיתים, כ-7% מסך העמיתים בשנה זו).

סטודנטים ובוגרים

מספר הסטודנטים שקיבלו תואר בשנת תש"ף (2019/20) בתחומי מדעי החברה: תואר ראשון – 21,311 (כ-42% מכלל בוגרי התואר הראשון באותה השנה), תואר שני – 11,944 (כ-50% מסך הבוגרים לתואר שני) ותואר שלישי – 326 (כ-18% מסך הבוגרים לתואר שלישי). ניתן לראות ששיעורם של בוגרי התואר השלישי במדעי החברה נמוך כמעט במחצית משיעורם בקרב בוגרי התואר הראשון והשני. ניתן להסביר זאת במידה מסוימת בעובדה שבמדעי החברה מספר קטן יחסית של בוגרים ממשיך ללימודים מתקדמים, ואילו במדעי הטבע מספר גדול יחסית של בוגרים ממשיך ללימודים כאלה (להמחשה, בשנת תש"ף היו כ-65 בוגרי תואר ראשון במדעי החברה על כל בוגר תואר שלישי, לעומת כ-21 במדעים המדויקים וכ-8 במדעי החיים והרפואה). הסבר נוסף הוא שבתחומים רבים במדעי החברה מסלול ההכשרה המקובל כולל לימודי תואר שלישי בחו"ל, בעיקר בארצות הברית ובממלכה המאוחדת.

כפי שניתן לראות באיור 44, מרבית בוגרי התואר הראשון והשלישי במדעי החברה לאורך השנים הם מתחומי הליבה (כלכלה, מדע המדינה, פסיכולוגיה, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה, תקשורת וכדומה). בשנת תש"ף היו בתואר הראשון 12,291 בוגרים בתחומי הליבה, 5,968 בוגרי מנהל עסקים ו-3,052 בוגרי משפטים, ובתואר השלישי היו 240 בוגרים בתחומי הליבה, 55 במנהל עסקים ו-31 במשפטים. בקרב בוגרי התואר השני מספר הבוגרים הרב ביותר הוא דווקא במנהל עסקים – 6,338 לעומת 4,436 בתחומי הליבה של מדעי החברה ו-1,170 במשפטים – בגלל הפופולריות של לימודי ה־MBA.

מספר בוגרי התואר הראשון במדעי החברה קטן בשנים האחרונות – קיטון של כ-16% ממספרם בשיא בשנת תשע"ד (2013/14), שבה הוא היה 25,428, לעומת שנת תש"ף (2019/20). קיטון זה ניכר בכל שלושת תת־התחומים של מדעי החברה, אך בולט בעיקר בתחומי הליבה של מדעי החברה ופחות במנהל עסקים ובמשפטים. יצוין שמגמה זו אינה בהכרח שלילית, וייתכן שהיא נובעת מיצירת איזון חדש בין תחומי הלימוד השונים לפי דרישות שוק התעסוקה והזדמנויות ההכשרה החלופיות שניצבות היום לפני צעירים בישראל. לעומת קיטון זה במספר בוגרי התואר הראשון, בקרב בוגרי התואר השני ניתן לראות מגמת גידול, בתחומי הליבה וכן במנהל עסקים, אך קיטון מסוים במספר בוגרי משפטים. בקרב בוגרי התואר השלישי ניתן לראות גידול מתון בשלושת תת־התחומים.

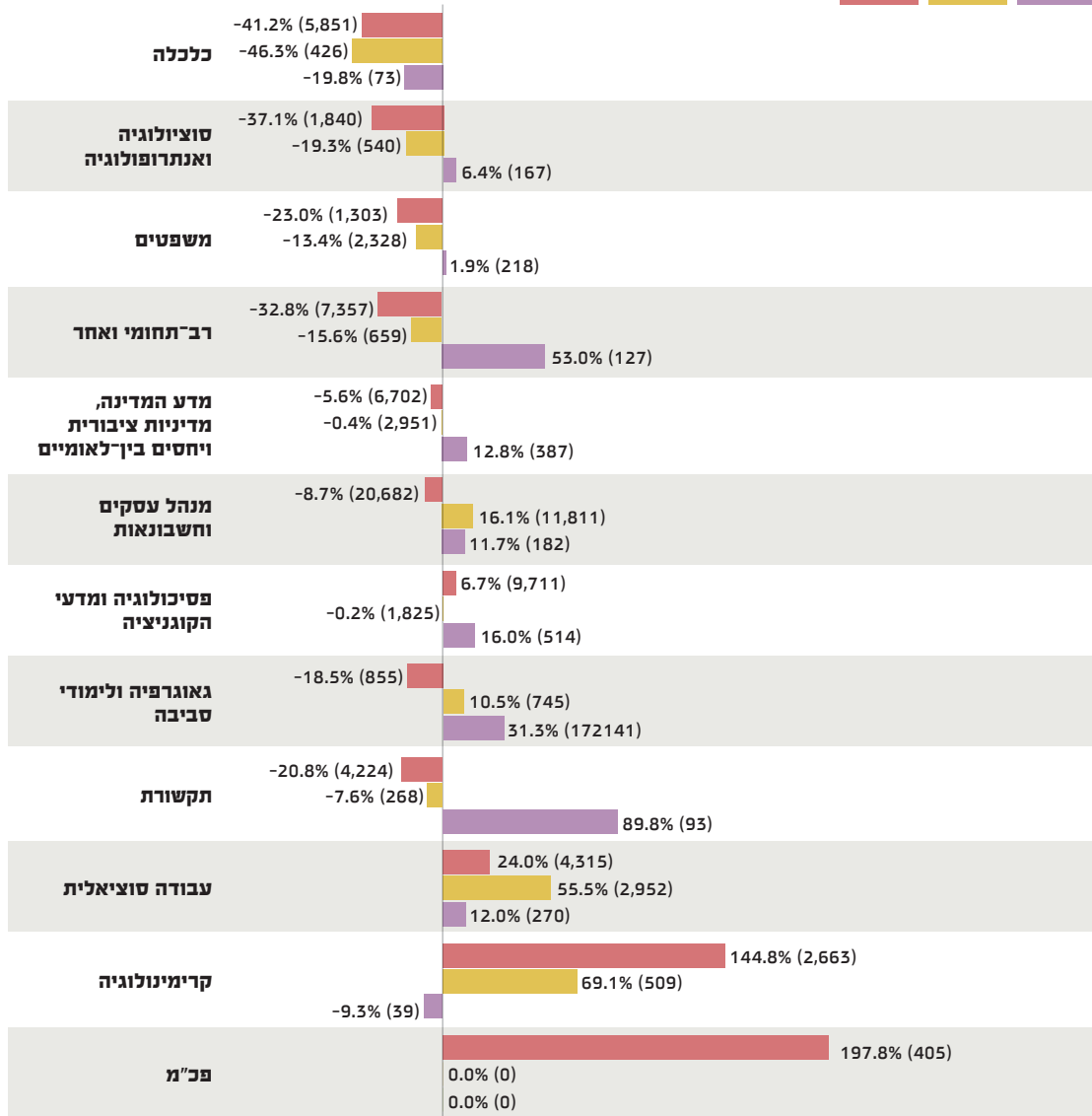
איור 44. מספר מקבלי התארים במדעי החברה מהמוסדות להשכלה הגבוהה לפי תת-תחומים ולפי תואר, תש"ע-תש"ף (2009/10-2019/20).

מקור: עיבוד לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

בחינה של מספר הסטודנטים במקצועות הלימוד במדעי החברה מאפשרת הבנה מדויקת יותר של הקיטון במספר הסטודנטים והבוגרים בתחום. כפי שניתן לראות באיור 45, יש קיטון במספר הסטודנטים במרבית המקצועות, לפחות בלימודי התואר הראשון והשני. אף שנתונים אלה מעידים על מספר הסטודנטים בפועל, הם צפויים להתבטא בסופו של דבר גם במספר הבוגרים. אולם קיטון זה אינו אחיד. הוא בולט במיוחד במקצועות כמו כלכלה, סוציולוגיה ואנתרופולוגיה ותקשורת.

בהשוואה בין-לאומית, שיכולה לסייע להעריך אם יש בישראל עודף או מחסור בהכשרה של בוגרי מדעי החברה, ניתן לראות באיור 46 כי שיעור בוגרי מדעי החברה בכל רמות התואר בתחומי הליבה (מסך הבוגרים לתואר) גבוה בישראל מזה שבמדינות OECD נבחרות, וכך גם שיעורם של בוגרי התואר השני במנהל עסקים ובמשפטים. לעומת זאת שיעורם של בוגרי התואר הראשון והשלישי במנהל ובמשפטים נמוך מזה שבמרבית המדינות.⁶¹

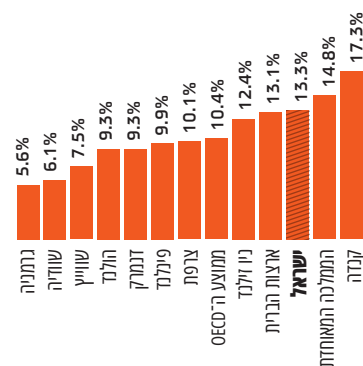
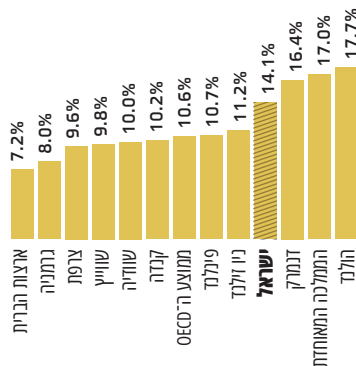
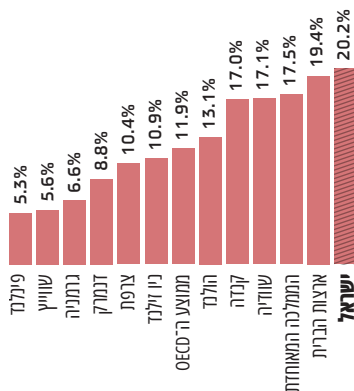
61 בשל הבדלים מסוימים בדרך סיווג תחומי הלימוד בין הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה ל-OECD ייתכנו הבדלים מסוימים בין הנתונים שבאיור 46 לאלה שבאיור 44.

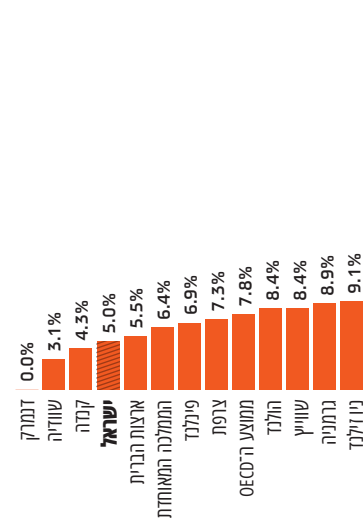
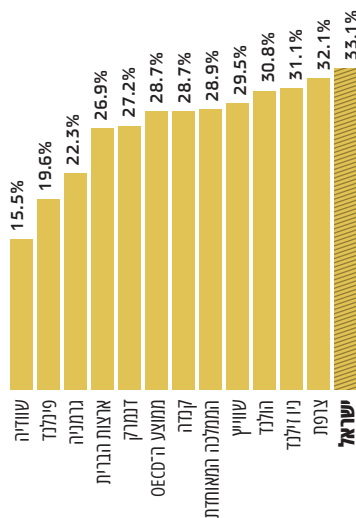
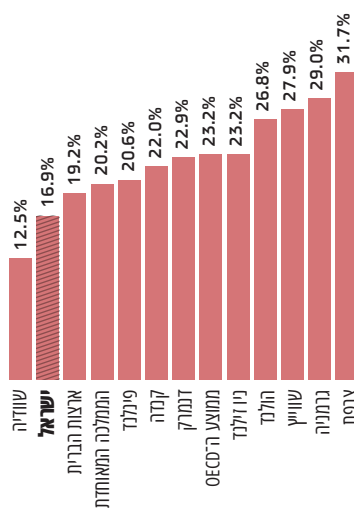
איור 45. שיעור השינוי במספר הסטודנטים במקצועות מדעי החברה, תשע"א-תש"ף (2010/11-2020/21).

המקצועות קובצו לפי נושאים מתוך רשימה מפורטת. מספר הסטודנטים בכל מקצוע בשנת תש"ף מופיע בסוגריים (אפשר שבמספר הסטודנטים המצוין כאן בכל מקצוע יהיו אי-דיוקים קלים בשל אפשרות של ספירה כפולה של סטודנטים הלומדים שני מקצועות מאותו מקבץ, אך הסבירות לכך נמוכה ורלוונטית רק לסטודנטים לתואר ראשון). מקור: עיבוד לנתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה

תואר שלישי תואר שני תואר ראשון

מדעי החברה

עסקים, מנהל ומשפטים

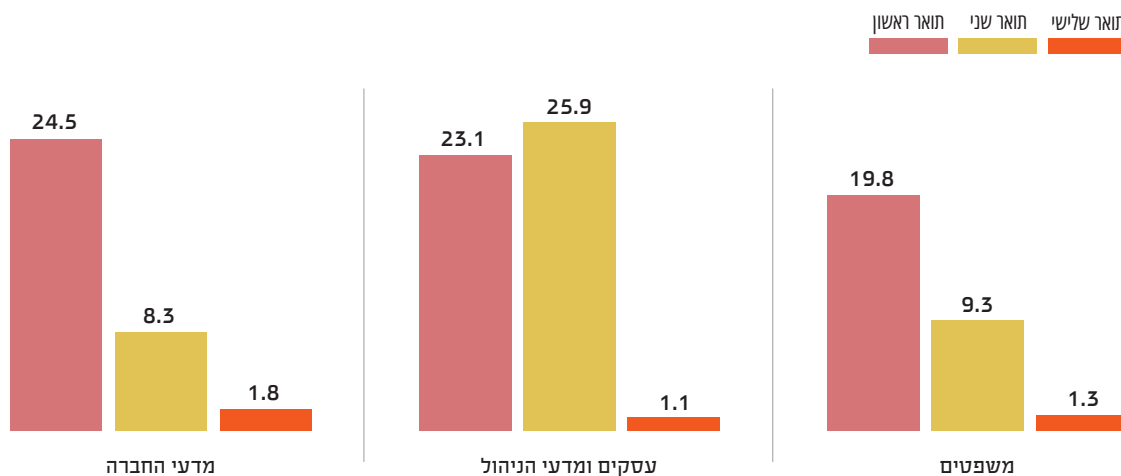
איור 46. שיעור בוגרי מדעי החברה לפי תתי-תחומים ולפי תואר במדינות OECD נבחרות (2020).

מקור: OECD Education at Glance

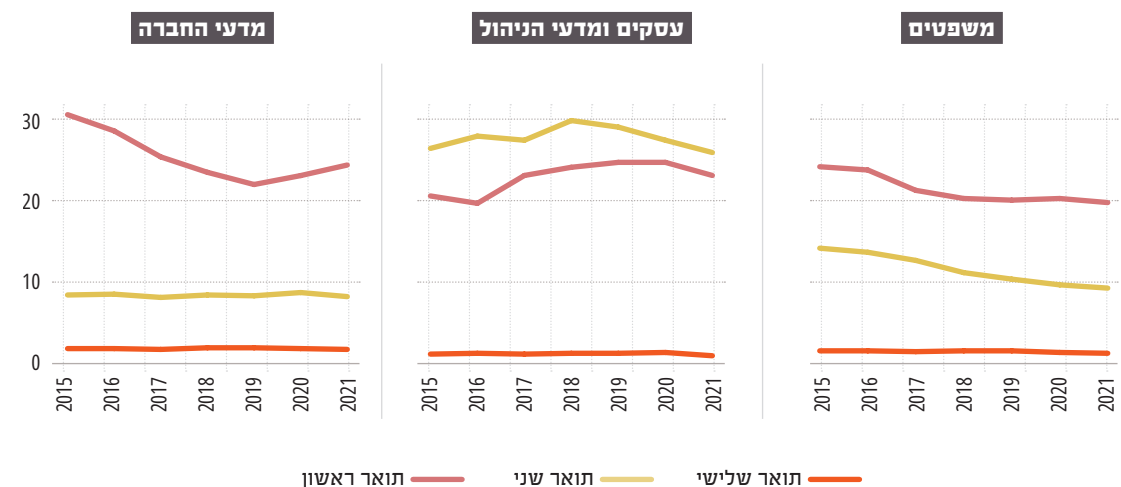
יחס סטודנטים-סגל

היחס בין מספר הסטודנטים לתואר ראשון ושני למספר אנשי הסגל בתחומי מדעי החברה הוא מהגבוהים שבתחומי המדע (בכלל). כפי שנראה באיור 47, בשנת הלימודים תשפ"א (2020/21), על כל איש סגל בכיר בתחומי הליבה של מדעי החברה היו 24.5 סטודנטים לתואר ראשון ו-8.3 סטודנטים לתואר שני; על כל איש סגל בכיר במשפטים היו 19.8 סטודנטים לתואר ראשון ו-9.3 סטודנטים לתואר שני; על כל איש סגל בכיר במנהל עסקים היו 23.1 סטודנטים לתואר ראשון ו-25.9 סטודנטים לתואר שני. ייתכן שניתן להסביר יחס גבוה זה בהישענות רבה בתחומים אלה על סגל של מרצים מן החוץ,

בייחוד במשפטים ובמנהל עסקים, שבהם נהוג שחלק ניכר מההוראה נתון בידי אנשים מעולם המעשה הרלוונטי. אצל סטודנטים לתואר שלישי היחס במדעי החברה אינו שונה מהותית מזה שבתחומי מדע אחרים, ושיעורו 1.8 בתחומי הליבה של מדעי החברה, 1.3 במשפטים ו-1.1 במנהל עסקים. באיור 48 ניתן לראות כי היחס בין מספר הסטודנטים לאנשי הסגל במדעי החברה אינו ייחודי לשנת הלימודים תשפ"א, ובמשפטים ובמנהל עסקים הוא הולך וקטן במידה מסוימת בשנים האחרונות. במקצועות הליבה של מדעי החברה היחס בין מספר הסטודנטים לתואר ראשון לאנשי הסגל ירד בשנים 2015–2019, ומאז הוא נמצא בעלייה. מנגד, לא ניכר שינוי ביחס זה בקרב סטודנטים לתואר שני ושלישי במקצועות הליבה.

איור 47. יחס סטודנטים-סגל בכיר באוניברסיטאות בתחומי מדעי החברה לפי תואר, תשפ"א (2020/21). מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הנתונים אינם כוללים את האוניברסיטה הפתוחה.

איור 48. יחס סטודנטים-סגל בכיר באוניברסיטאות בתחומי מדעי החברה לפי תואר (2015–2021). מקור: הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה הנתונים אינם כוללים את האוניברסיטה הפתוחה.

מימון ותקצוב

אפיק המימון העיקרי במחקר בסיסי בישראל בכלל ובמדעי החברה בפרט הוא דרך הקרן הלאומית למדע. כפי שנראה באיור 22 בפרק "תמונת מצב", במסלול המענקים האישיים של הקרן במחזור ההגשה של שנת 2021 אושרו מענקים חדשים בסכום כולל של כ-26.3 מיליון ש"ח לשנה (לרוב לפרק זמן של שלוש-ארבע שנים) – לחוקרים במדעי החברה. שיעורו של סכום זה הוא כ-19% מהתקציב השנתי למענקים חדשים במסלול זה שאושרו בשנת 2021, והוא מבטא גידול הדרגתי בחלקם של מדעי החברה במסלול המענקים האישיים לעומת שנת 2010, שבה הוא היה כ-11%. סכום המענק השנתי הממוצע לחוקרים במדעי החברה במסלול זה היה כ-182 אלף ש"ח במחזור 2021, דבר המבטא עלייה גדולה משנת 2010, אז היה סכום המענק השנתי הממוצע למענקים חדשים כ-119.5 אלף ש"ח. כפי שעולה מאיור 24 בפרק "תמונת מצב", הביקוש למענקי מחקר בקרב חוקרים במדעי החברה עלה גם הוא במידה ניכרת בעשרים השנים האחרונות. אפשר לתלות עלייה זו בסיבות שונות, כמו למשל שינויים שחלו באופי המחקר במדעי החברה, שדורש כיום משאבים רבים מבעבר, וכן במדיניות האוניברסיטאות המציבה גיוס מענקי מחקר כדרישה מרכזית לקידום האקדמי של חוקרים. בשנת 2003 הוגשו 158 בקשות למסלול המענקים האישיים, ולעומת זאת בשנת 2021 הוגשו 625 בקשות. אף שמספר המענקים הזוכים בכל שנה במדעי החברה גדל בהדרגה, ואולי בשל הגידול החד במספר ההגשות, שיעור הזכייה נמצא דווקא בירידה והיה בשנת 2021 כ-23%, שיעור נמוך מזה שביתר תחומי המדע (שבהם שיעור הזכייה הוא יותר מ-30%). לאורך השנים היה שיעור הזכייה במדעי החברה נמוך מזה שבתחומי המדע האחרים.

אפיק מימון נוסף למחקר בסיסי הוא תוכנית המו"פ של האיחוד האירופי, כשגולת הכותרת שלו היא מענקי מועצת המחקר האירופית (ERC). מענקים אלה חריגים בסכומי המענק הגדולים שהם מעמידים לרשות החוקרים (מיליוני שקלים) וביוקרה שבזכיתם. כפי שנראה באיור 32 בפרק "תמונת מצב", מתחילת תוכנית זו, בשנת 2007, ועד שנת 2021 זכו למענקים במסגרתה 62 חוקרים ישראלים מתחומי מדעי הרוח והחברה. שיעורם הוא כ-2% מכלל המענקים שניתנו במסגרת התוכנית. מספר זה מציב את ישראל במקום ה-11 בשיעור הצלחתה יחסית למדינות אחרות. זוהי הצלחה פחותה מהצלחתה של ישראל בתחומי מדעי הטבע (חלקם של החוקרים הישראלים בתוכנית זו בתחומי המדעים המדויקים היה כ-6%, במקום השמיני, ובתחומי מדעי החיים היה כ-7%, במקום השישי). עדיין אין הסבר מספק לממצאים אלה, ולשם כך נדרשת בדיקה נפרדת.

הכשרת סטודנטים לתארים מתקדמים

סטודנטים לתארים מתקדמים הם נדבך חשוב במחקר מדעי החברה בהווה ובעתיד. חלקם הוא עתודת החוקרים בתחום, ואחרים עשויים להשתלב לאחר גמר לימודיהם בתפקידי מפתח במגזר הציבורי, הפרטי והשלישי. לכן יש חשיבות רבה להכשרה איכותית שלהם. השינויים בטכנולוגיה, במתודולוגיה ובהצטרבות הידע בתחומי מדעי החברה, כמו גם התחרות הבין-לאומית הגוברת, מחייבים הכשרה עמוקה יותר של תלמידי המחקר ובקשת רחבה יותר של נושאים.

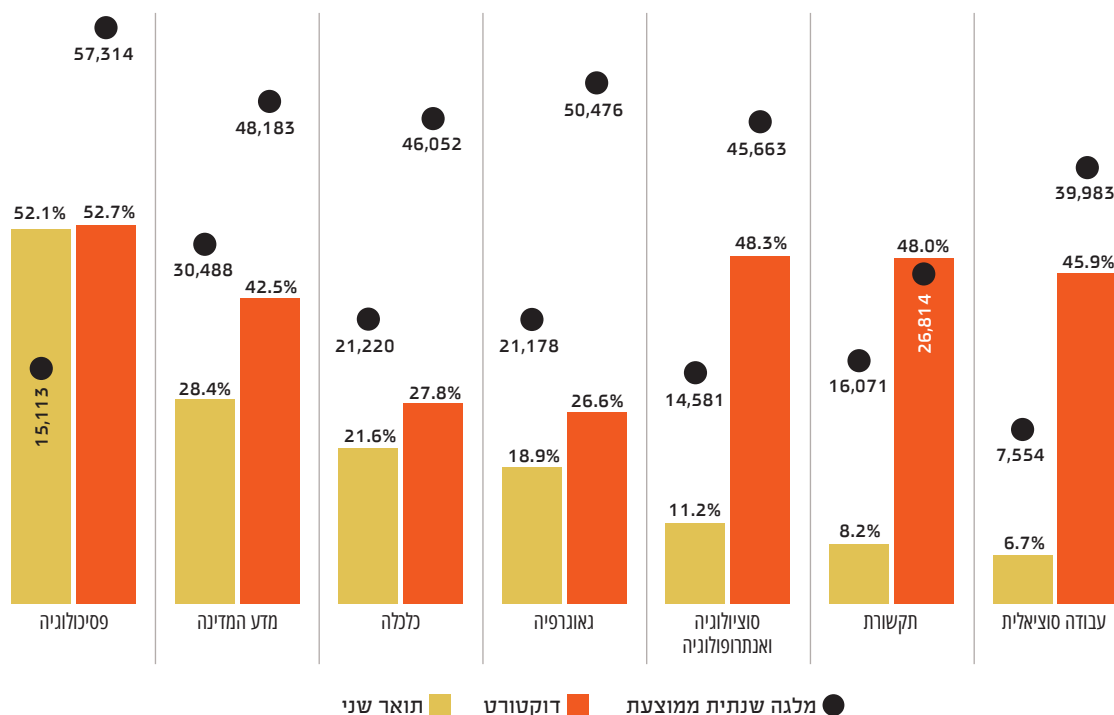
בעבר יכלו תלמידי מחקר להתקדם בעבודתם המחקרית כשהם מבליים אך חלק מזמנם באוניברסיטה ואת יתר הזמן מקדישים לעבודה למחייתם. כיום הכשרה מיטבית עבור המצטיינים שבתלמידי המחקר דורשת שיקדישו את מרב זמנם ומאמציהם ללימוד ולמחקר באוניברסיטה, והדבר מחייב תמיכה תקציבית מתאימה בפעילות זו, בדומה לנהוג במדעי הטבע. אולם יש לציין שיש תחומים במדעי החברה שבהם יש לקשר עם עולם המעשה והפעילות ערך מוסף חשוב, למשל בתחומים כמו משפטים ועבודה סוציאלית (נושא זה נידון ביתר הרחבה בתת-הפרק העוסק במקומם של מדעי החברה בשיח הציבורי).

ככל ששיטות העבודה שמדעי החברה מאמצים דומות יותר לאלה של מדעי הטבע, כך מתכונת העבודה היחידנית שאפיינה אותם (במסורת מדעי הרוח) נזנחת לטובת עבודה במתכונת של מעבדה. במתכונת זו החוקר עומד בראש קבוצה המורכבת מחוקרים צעירים (תלמידי מחקר ועמיתים בתרדוקטורט) שלהם חלק פעיל ומרכז בעבודת המחקר. במתכונת זו החוקר הראשי זוכה לסיוע איכותי במחקר, להעשרתו, ולרוב הדבר מאפשר הגדלה של היקף הפעילות המחקרית ותפוקתה. לכן יכולתו של חוקר לגייס ולממן תלמידי מחקר מצטיינים חשובה לפעילותו המחקרית. אולם יש לציין שלמגמה זו גם השלכות שליליות על הכשרת תלמידי המחקר שבשיטה זו עדיין תלויים במידת-מה במנחיהם ומגיעים לעצמאות אינטלקטואלית בשלבים מאוחרים מאלה שבעבר, לעיתים רק במהלך השתלמות בתרדוקטורט או אחריה.

במדינות רבות הכשרתם של תלמידי מחקר במדעי החברה נעשית בבתי ספר ללימודים מתקדמים (graduate schools) הפועלים באוניברסיטאות. בתי ספר אלה נותנים מענה הן להיבטי ההכשרה והן להיבטי המימון של תלמידי המחקר. הם מספקים לרוב קורסים ייעודיים הכוללים הכשרה מתודולוגית מתקדמת ומקנים מיומנויות להשתלבות בקריירה אקדמית (כמו היערכות להצגה בכינוסים, כתיבת הצעות מחקר וכתובה ופרסום של מאמרים). לרוב, בתי הספר מספקים לתלמידי המחקר גם תמיכה כספית (במלגות שכר לימוד, מלגות מחיה ובמשרות הוראה ומחקר) שמאפשרת להם להשקיע את מרב זמנם במחקר ובלימודים. מסגרות אלה מאפשרות גם את היווצרותן של קבוצות תלמידי מחקר המכירים זה את זה, לומדים יחד ותומכים זה בזה, דבר שתורם רבות להתקדמותם המקצועית.

חרף יוזמות שונות בעבר בתי ספר ללימודים מתקדמים אינם נפוצים בישראל. מעטפת ההכשרה והמימון שמספקות האוניברסיטאות והפקולטות למדעי החברה לתלמידי המחקר צרה מכדי לאפשר

הכשרה מספקת. מדיווחי הפקולטות למדעי החברה עולה כי במרבית הפקולטות והמחלקות אין מסלולי הכשרה סדורים לתלמידי תואר שלישי, וגם אם קיימים, הם בדרך כלל מוגבלים יחסית בהיקף ההכשרה והקורסים שהם מציעים. במרבית המקרים ניתנים קורס או שניים המתמקדים במיומנויות מחקר כלליות. במקרים ספורים מוצעים גם קורסי מתודולוגיה מתקדמים. אחד הקשיים הניצבים בפני המחלקות השונות והפקולטות למדעי החברה בהגדלת היצע הקורסים המתקדמים נעוץ במספרם הקטן יחסית של תלמידי המחקר בכל יחידה אקדמית, שלרוב אינו מצדיק פתיחת קורס ייעודי.

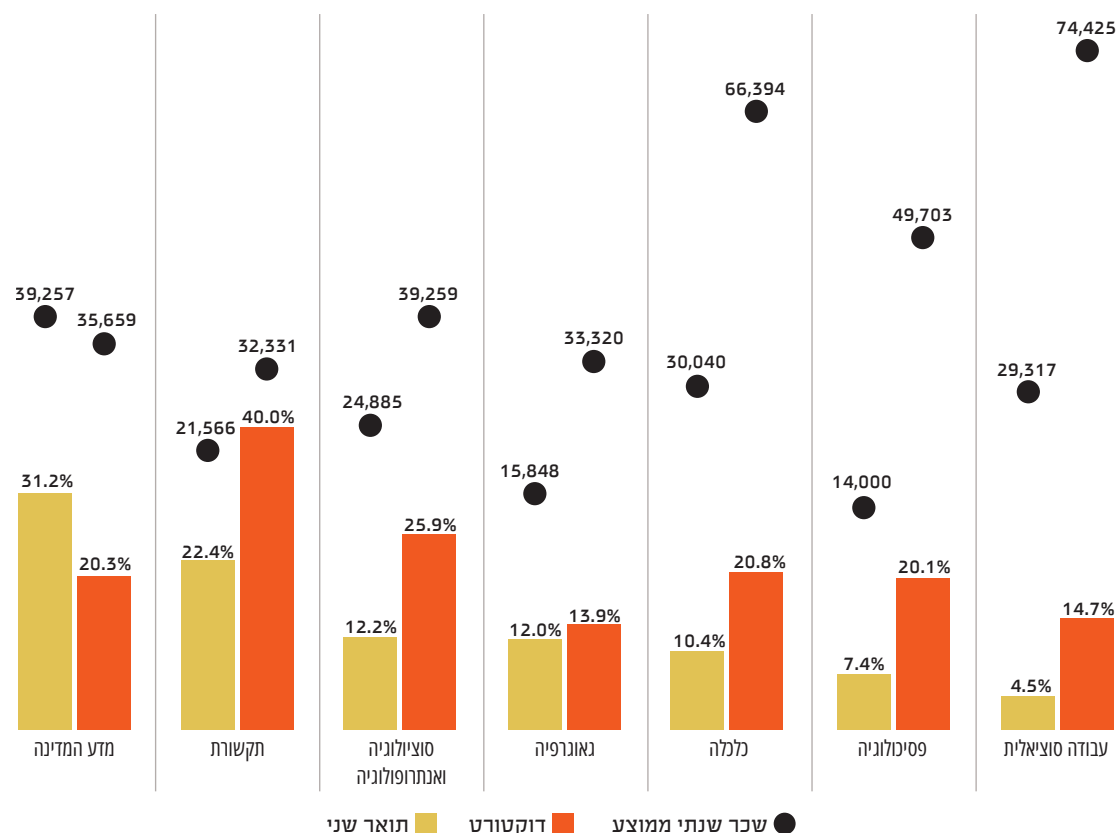
איור 49. שיעור תלמידי המחקר במדעי החברה שקיבלו מלגה בשנת הלימודים תשפ"א, לפי תחומים, וכן סכום המלגה השנתית הממוצעת לתלמיד.

מקור: נתוני הפקולטות למדעי החברה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת בר-אילן, האוניברסיטה העברית בירושלים, אוניברסיטת תל אביב ואוניברסיטת אריאל בשומרון

על רקע זה העשרת מגוון קורסי ההכשרה המתקדמים יכולה להישען על שיתופי פעולה. אולם ניכר כי אף שלרוב אין מניעה מנהלתית לשיתופי פעולה בין יחידות במוסד עצמו ואף בין מוסדות, למשל בפיתוח קורסי הכשרה משותפים או ברישום תלמידי מחקר במוסד אחד לקורסים במוסד אחר, בפועל אפשרויות אלה כמעט שאינן מנוצלות. כיום קיימים שיתופי פעולה בין-מוסדיים בהוראה בזעיר אנפין בתחומים ובתארים ממוקדים ובין מוסדות מסוימים בלבד (למשל התוכנית הבין-אוניברסיטאית ללימודי אפריקה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב והאוניברסיטה הפתוחה, או תוכנית לימודים בכלכלה ששותפות לה האוניברסיטה העברית בירושלים ואוניברסיטת תל אביב). ניתן להתבסס על דרך פעילותן של תוכניות אלה לצורך יצירת תוכניות נוספות עבור תלמידי מחקר ולהסתייע בהתאמות להוראה מרחוק, כפי שנעשה בתקופת מגפת הקורונה, כדי להתגבר על קושי אפשרי העומד בפני שיתופי פעולה בין-

מוסדיים שמקורו כנראה בריחוק גאוגרפי. עם זאת יש להיזהר מיצירת שיתופי פעולה הדוקים מדי שיובילו ליצירת קרטל או מונופול על הכשרת תלמידי דוקטורט בתחומים מסוימים.

אפשרות אחרת להענקת הכשרה מתקדמת לתלמידי מחקר היא קורסי הכשרה ייעודיים וקצרים בחו"ל או השתלמות ממושכת יותר במוסד מקביל בחו"ל. חשיבותה של נייודות סטודנטים, כדרך להעשיר את הכשרתם ולנצל את יתרונותיהם של מוסדות מחקר שונים, באה לידי ביטוי גם בהסכם בולוניה של האיחוד האירופי. בפועל חלק מהפקולטות ומהמחלקות מעמידות לרשות תלמידי המחקר מימון מיוחד לצורך השתלמות בחו"ל, ותוכניות מוסדיות של חילופי סטודנטים הן אפיק מימון נוסף. אולם לא ברור עד כמה אפיקים אלה נפוצים ועד כמה תמיכתם מספקת.

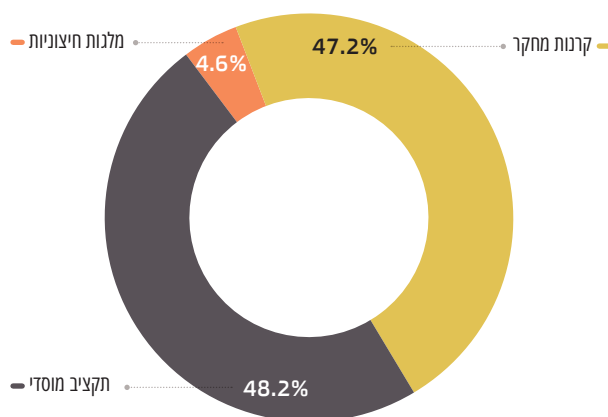
איור 50. שיעור תלמידי המחקר במדעי החברה בשנת הלימודים תשפ"א שהועסקו בהוראה, לפי תחומים, והשכר השנתי הממוצע לתלמיד.

מקור: נתוני הפקולטות למדעי החברה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת בר-אילן, האוניברסיטה העברית בירושלים, אוניברסיטת תל אביב ואוניברסיטת אריאל בשומרון

כמו כן חוקרים, מחלקות ופקולטות למדעי החברה חסרים בדרך כלל את המשאבים המאפשרים מימון הולם לתלמידי המחקר שיאפשר להם להקדיש את מרב זמנם ללימודיהם ולמחקר. כפי שעולה מדיווחי הפקולטות, חלקן אף מתקשות בהעמדת תשתיות בסיסיות מתאימות לרשות תלמידי המחקר, כמו חדרי עבודה, עמדות מחשב ותוכנות מחקר. מדיווחי הפקולטות עולה שכ-45% מתלמידי הדוקטורט זוכים

למלגה, שסכומה הממוצע הוא כ־49 אלף ש"ח בשנה (כ־4,000 ש"ח בחודש), וכ־20% מהם זוכים גם למשרות הוראה בשכר שנתי מצטבר של כ־45.5 אלף ש"ח (כ־3,800 ש"ח בחודש).⁶² המימון שניתן לתלמידי תואר שני אף פחות – רק כ־20% מהם זוכים למלגה בהיקף שנתי ממוצע של כ־17 אלף ש"ח (כ־1,400 ש"ח בחודש), ורק כ־8% מהם מועסקים בהוראה בהיקף שכר שנתי של כ־28.5 אלף ש"ח (כ־2,300 ש"ח בחודש). כפי שניתן לראות באיור 49 ובאיור 50, נתונים אלה אינם אחידים בין המחלקות השונות בפקולטות למדעי החברה. ניתן לראות למשל שאף שבמרבית התחומים כמחצית מתלמידי הדוקטורט זוכים למלגה, יש תחומים, כמו כלכלה וגאוגרפיה, שבהם שיעורים אלה נמוכים בהרבה (מתחת ל־30%). גם מידת המימון עצמו משתנה, וזה הניתן בפסיכולוגיה הוא הרב ביותר, בהפרש של כ־10–20 אלף ש"ח בשנה בממוצע. העסקת תלמידי מחקר כעוזרי מחקר (בשכר) אינה רווחת.

אף שאין בידינו נתונים על מספר הסטודנטים שזוכים למימון מכמה מקורות (גם ממלגות וגם משכר הוראה/מחקר), הסבירות שסטודנטים יזכו למימון מצטבר רב נמוכה יחסית. גם סכומי מלגות המצטיינים היוקרתיות (כמו מלגות הנשיא – בכל מוסד בפני עצמו) אינם גדולים – כ־8,000 ש"ח בחודש לכל היותר. בעת בחינת סכומים אלה ומידת התאמתם לצורכי המחיה של תלמידי הדוקטורט יש להביא בחשבון את העובדה שתלמידי הדוקטורט בישראל הם לרוב מבוגרים יחסית לעמיתיהם בעולם, וחלקם כבר הורים לילדים.

איור 51. מקורות המימון של הפקולטות למדעי החברה למלגות לתלמידי מחקר בשנת הלימודים תשפ"א. התקציב המוסדי כולל תקציב שוטף ותרומויות. מקור: נתוני הפקולטות למדעי החברה של אוניברסיטת בן-גוריון בנגב, אוניברסיטת בר-אילן, האוניברסיטה העברית בירושלים ואוניברסיטת אריאל בשומרון

למרבית הפקולטות אין מסלול מימון מסודר לתלמידי מחקר, ומסלולים כאלה מתקיימים לרוב ברמה המחלקתית ורק במספר קטן של מחלקות, אלה שביכולתן לממן זאת. מפילוח מקורות המימון למלגות לתלמידי מחקר (איור 51) עולה כי מרביתו מגיע מתקציב מוסדי (כ־49% בשנת הלימודים תשפ"א) וממענקי מחקר של החוקרים (כ־47%). רק חלק קטן ממימון זה מגיע ממלגות חיצוניות שונות כמו

62 נתונים אלה אינם כוללים מלגות חיצוניות שאינן מועברות דרך המוסדות.

מלגות ות"ת ואחרות (כ-5%). בהקשר זה יצוין כי מימון תלמידי מחקר באמצעות מענקים מקרנות מחקר מציב קשיים שונים: ראשית, לעיתים מימון זה אינו יציב והוא תלוי ביכולתו של החוקר לשמר רצף זכייה במענקי מחקר; שנית, הוא מוטה לתחומים תובעניים יחסית במשאבים, ולכן מתאים פחות לחוקרים ולתלמידי מחקר במדעי החברה שעבודתם דומה יותר לעבודה דלת המשאבים של מדעי הרוח. במידה רבה זוהי מתכונת שהולמת יותר תחומי מחקר שבהם נהוגה עבודה במעבדה או בקבוצת מחקר; שלישית, היות שזהו האפיק המרכזי למימון תלמידי מחקר, נוצר תמריץ לחוקרים רבים בתחום להגיש בקשות למענקי מחקר בעיקר לצורך זה חרף היעדר צורך מהותי במימון למחקרם. בכך מנהג זה פוגע באופן הקצאת הכספים למחקר בסיסי לפי צורך אמיתי; רביעית, מימון תלמידי מחקר בדרך זו מעניק את המלגות בגין מצוינותו של החוקר (שזכה במענק) ולא בגין מצוינותו של התלמיד.

תשתיות מחקר

מחקר מדעי נשען על תשתיות שונות שאופיין משתנה בין תחומי המדע השונים. ככלל, עולה מהפקולטות למדעי החברה מצוקה בנוגע ליכולתן להעמיד לרשות חוקריהן תשתיות מחקר מתאימות. במקרים רבים מוקצים משאבים מועטים לתמיכה בתשתיות מחקר לחוקרים ותיקים, וחוקרים חדשים זוכים לתמיכה במסגרת סל הקליטה. בחלוקה גסה ניתן להצביע על ארבעה סוגים של תשתיות מחקר, שכל אחת מהן חשובה בדרכה ומציבה אתגרים אחרים.

סוג ראשון של תשתיות הוא תשתיות פיזיות בסיסיות. פקולטות רבות מדווחות על מחסור בתשתיות כאלה, כמו חדרים לחוקרים, לתלמידי מחקר או למעבדות, שבמקרים קיצוניים כופה שיתוף חדרים בין אנשי סגל בכיר. חלק מהפקולטות מדווחות על תשתיות תקשורת (אינטרנט) חלשות ולא יציבות. עם זאת חלק מהפקולטות מדווחות על תהליכי התרחבות פיזית עם הקמת מבנים חדשים או קומות חדשות לבניינים קיימים שאמורים להקל מצוקות אלה. ניתן להעריך שככל שמגמת ההידמות של דרך העבודה במדעי החברה למחקר במדעי הטבע תתחזק, מחסור זה יחריף בשל הצורך בשטח פיזי רב יותר לכל חוקר. אם בעבר נזקקו חוקרים למשרד בלבד, כעת יש חוקרים הנזקקים גם לשטחי מחקר ולציוד.

סוג שני של תשתיות מחקר הוא תוכנות מחשב למחקר, כמו תוכנות לניתוחים סטטיסטיים להפעלת ניסויים או להפצת שאלונים. יש פקולטות שבהן רישיון לתוכנות אלה נרכש במרוכז, אך בפקולטות ובמחלקות רבות אין לכך מימון מסודר, והרכישה בפועל צריכה להיעשות מתקציבי המחקר של כל חוקר וחוקר. האתגר העולה מהיעדר רכישה מוסדית מרוכזת של רישיונות לתוכנות אלה אינו נכון רק לחוקרים אלא גם לתלמידי מחקר, שלרוב אין עומד לרשותם תקציב מחקר שמאפשר רכישת תוכנות אלה.

סוג שלישי של תשתיות מחקר, המייחד במידה רבה את המחקר במדעי החברה מיתר תחומי המדע, הוא תשתיות מידע. תשתיות מידע אלה חורגות מן הגישה המסורתית שנדרשה ונדרשת לכתבי עת מדעיים (שכיום זמינים במתכונת מקוונת), המסופקת לרוב בספריות מוסדות המחקר, ובנוגע אליה ניכרת

שביעות רצון גבוהה יחסית מצד החוקרים. תשתיות המידע הנוספות הנדרשות למחקר במדעי החברה הן כל מה שנחוץ לאיסוף, לשמירה, לגישה למידע ולנתונים ולעיבודם, כאשר לעיתים המידע נאסף בידי החוקרים עצמם ולעיתים הם נעזרים במאגרי מידע קיימים. ההתפתחויות הטכנולוגיות של העשורים האחרונים העצימו את חשיבותן של תשתיות המידע ביצירתן הזדמנויות לאיסוף מידע שלא היה זמין עד כה ולגישה אליו ובהיקפים גדולים מבעבר (נתוני עתק – Big data). בהקשר זה חשוב להזכיר את נגישותם של מאגרי מידע מסחריים (למשל כאלה הכוללים נתונים כלכליים ופיננסיים), שהם כלי בסיסי למחקר בתחומים רבים אך עשויים להיות יקרים במיוחד, עד כדי מאות אלפי דולרים בשנה.

סוג אחד של מאגרי מידע שלו חשיבות מיוחדת במחקרים במדעי החברה הוא מאגרי מידע מנהליים של משרדי הממשלה ומוסדות מדינה אחרים. לדוגמה, נתוני הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה (אך גם כאלה של גופי ציבור אחרים כמו הביטוח הלאומי, קופות החולים ועוד) יכולים לשמש כר פורה למחקרים רבים על החברה הישראלית. מחקרים אלה יכולים להיות בעלי חשיבות מדעית עולמית אך גם להעשיר את פעילותם של הגופים הציבוריים המחזיקים במידע זה ואת קבלת ההחלטות במדינה. במקרים רבים הגישה למאגרים מסוג זה מצומצמת בשל מכשולים מנהליים, למשל כאלה הנוגעים לפרטיות ולאבטחת מידע, או בשל שיתוף פעולה מוגבל מצד המוסד הממשלתי המחזיק במידע. לדוגמה, האפשרות לערוך מחקר על הנתונים הגולמיים של הלשכה המרכזית לסטטיסטיקה קיימת רק בחדרי מחקר ייעודיים, שפריסתם המוגבלת בארץ עשויה להקשות את השימוש בהם.

מאגרי מידע נוספים בעלי פוטנציאל שלא יסולא בפז לקידום המחקר במדעי החברה ולהבנת החיים החברתיים ככלל, הם מאגרי המידע העצומים המוחזקים על ידי גופים עסקיים כדוגמת ענקיות הטכנולוגיה. גישתם של חוקרים למאגרים אלה מוגבלת ביותר, ואם היא קיימת, מוטלת עליה לרוב מגבלות דרקוניות מצד אותם הגופים (למשל בנוגע לאופי השימוש והפרסום של ממצאי המחקר). הדיון באחריות המוסרית, החברתית והמשפטית של גופים אלה להנגיש את מאגריהם לטובת הציבור עודנו בחיתוליו.

מלבד החשיבות בהרחבת נגישותם של מאגרי מידע שונים לחוקרים במדעי החברה עולה גם חשיבותה של תמיכה באיסוף נתונים ובהקמת מאגרי מידע חדשים בידי החוקרים עצמם. לרוב ערכם של מאגרים חדשים אלה חורג מתרומתו של מחקר יחיד, למשל מאגרים של נתונים רב־שנתיים.

סוג רביעי של תשתיות מחקר הוא ציוד ומכשור ייעודי למחקר, כמו מכשירי דימות ותשתיות מחשוב מתקדמות (ענן ומחשבי־על). תשתיות מחקר מסוג זה מאפיינות את העבודה במתכונת של מעבדות, והצורך בהן הולך ורווח בתחומי מדעי החברה, המתקרבים בשיטותיהם לאלה של מדעי הטבע, בעיקר בפסיכולוגיה, אך לא רק בהם. עלותן של תשתיות אלה גבוהה מאוד יחסית לעלותן של התשתיות המסורתיות שלהן נזקקו חוקרים במדעי החברה. נוסף על עלותה הגבוהה של הקמת התשתית, במקרים רבים הפעלתה ותחזוקתה מצריכות איש טכני מקצועי. אומנם פקולטות רבות מדווחות על קיומו של ציוד מחקרי מגוון, אך יש אחרות המדווחות על קושי לממן את רכישתו ואת תחזוקתו של ציוד זה וכן מדווחות על היעדר תקנים ייעודיים לצוות טכני. המימון האפשרי להקמה ולהפעלה של תשתיות מחקר

במדעי החברה אינו רק מתקציבי האוניברסיטאות והפקולטות עצמן אלא גם ממקורות חיצוניים. ות"ת תומכת בהקמת תשתיות מחקר מוסדיות יקרות באמצעות ועדת תשתיות ייעודית, והקרן הלאומית למדע תומכת בהקמת תשתיות מחקר אישיות באמצעות מענקי ציוד מדעי לחברי סגל חדש ומענקי ציוד מדעי לחברי סגל באמצע הדרך.⁶³ עם זאת השימוש באפיקים אלה אינו שכיח כמו בתחומי מדעי הטבע.

התקדמותן ושיפורן של תשתיות המחקר המשמשות את חוקרי מדעי החברה בארץ ובעולם מעלות את רף הבסיס שבו מחקרים בתחום נדרשים לעמוד. מחקרים נדרשים להתבסס על נתונים באיכות גבוהה יותר ובהיקפים גדולים יותר, וגם על ציוד מתקדם יותר. מסיבה זו יכולתם של החוקרים בישראל לקיים מחקר תחרותי בקנה מידה עולמי תלויה בזמינותן של תשתיות מחקר משופרות המשתוות לאלה הזמינות בעולם. תשתיות כאלה דורשות משאבים רבים מאלה שמדעי החברה נזקקו להם בעבר, והדבר דורש התאמות במסגרות המימון וכוח האדם התומכות במחקר בתחום באוניברסיטאות, בפקולטות ובקרנות המחקר.

מקומו הציבורי של המחקר במדעי החברה

מדעי החברה חוקרים שאלות המעסיקות תדיר את הציבור הרחב וכן את מקבלי ההחלטות במדינה. במדעי החברה בוחנים לא אחת נושאים ייחודיים לחברה הישראלית או כאלה שהם רלוונטיים לה במיוחד. לכן הממצאים והתובנות של המחקר במדעי החברה יכולים לתרום רבות לתהליכי קבלת ההחלטות בישראל ולדיון הציבורי בנושאים שעל סדר היום של החברה הישראלית. ואכן, ניתן לראות כי לחוקרים רבים יש פעילות ציבורית ענפה, אם ביעוץ למקבלי החלטות ולחברות בוועדות ציבוריות ואם בשיח עם הציבור הרחב במתכונות שונות (הרצאות, ראיונות, טורי דעה ועוד). גם ברמת המוסדות האקדמיים עצמם מתקיים קשר בין החוקרים למקבלי החלטות ולאנשי המקצוע ברשויות השלטון, למשל במסגרת תוכניות לימוד ייעודיות (לרוב לתואר שני) או במסגרת מכוני מחקר או קליניקות. יתרה מזאת, גם מדעי החברה עצמם נתרמים מקשר הדוק עם החברה הישראלית ומהמתרחש בה. קרבה של חוקרים במדעי החברה לשדה ולתופעות שאותם הם חוקרים יכולה להעשיר את פעילותם המדעית.

בהקשר זה יש להדגיש גם את תרומתן החשובה של המכללות האקדמיות לנושא. כמחצית מאנשי הסגל הבכיר במדעי החברה מלמדים וחוקרים במכללות האקדמיות, ולהם תרומה חשובה בהנגשה של מדעי החברה והמחקר האקדמי בכלל לציבור הרחב, במיוחד בפריפריה הארצית והחברתית של המדינה. לאנשי סגל אלה תרומה חשובה גם ביצירת ממשק בין עולם המחקר לעולם המעשה בתחומים אלה, בין היתר בשל אופיים היישומי של ההוראה ושל המחקר במכללות האקדמיות.

63 עוד על אפיקים אלה לתמיכה בתשתיות מחקר ראו בפרק "תשתיות מחקר".

עם זאת יש תחושה כללית שחלה התרחקות מסוימת בין המחקר במדעי החברה לבין הציבור ומקבלי ההחלטות, הן בארץ והן במדינות אחרות. התרחקות כזו מצמצמת את התרומה ההדדית שיכולה לצמוח מקשר הדוק ופורה בין מדעי החברה לזירה הציבורית. להתרחקות הדדית זו הסברים שונים ותהליכים שונים שמובילים אליה.

חלק מהסיבות להתרחקות מדעי החברה מהזירה הציבורית קשורות לאופי הפעילות המחקרית בתחום זה. במדעי החברה קיים מתח פנימי בין היותם מיזם מדעי בעל אופי אוניברסלי לבין אופיים הפרטיקולרי של הנושאים שרלוונטיים למקבלי ההחלטות ולציבור בישראל. אופיו האוניברסלי של מחקר מדעי מעודד חוקרים לעסוק בשאלות בעלות רלוונטיות לקהל בין-לאומי ושבידיקתן עשויה להוביל לחידוש מחקרי. אך טבעי הוא ששאלות אלה לא תמיד זהות לשאלות שבלב סדר היום של החברה הישראלית, בין השאר בגלל האופי התאורטי של המחקר. ככלל ענף מדעי, גם במדעי החברה החוקרים הישראלים נוטים לפרסם את מחקריהם בכתבי עת מדעיים בחו"ל, באנגלית, וקידומם המקצועי וכן סיכוייהם לזכות במימון מקרנות המחקר תלויים במידה רבה בהצלחתם בפרסומים כאלה המשקפים את הערכת תרומתם לפעילות המדעית העולמית בתחומם. במובן מסוים, יוצא מכלל זה הוא המחקר במשפטים שכולל פרסום מחקרי ער גם בעברית (כזה שכפוף לתהליכי שיפוט העמיתים, כמקובל בעולם המדעי), וניכרת בו תרומה נרחבת של המחקר האקדמי לזירה המקצועית המתאימה, כפי שבא לידי ביטוי למשל באזכור של פרסומים אקדמיים בפסקי דין.

תהליכים שונים העוברים על החברה הישראלית גורמים גם הם להתרחקות בין המחקר במדעי החברה לציבור הישראלי ולמקבלי ההחלטות. עם תהליכים אלה ניתן למנות ערעור על מקומו הרחב של המדע בחברה וכרסום אפשרי באמון הציבור במדע. תהליכים אחרים כוללים ספקנות בנוגע לחשיבותם ולתרומתם האפשרית של מדעי החברה לקבלת החלטות במדינה, לכלכלה ולאיכות החיים בכלל, לעומת תחומי המדעים המדויקים, הזוכים לפופולריות רבה בשנים האחרונות, בין היתר בשל שגשוגה של תעשיית ההיי־טק הישראלית.

מכיוון שבמדעי החברה יש חשיבות רבה להשפעתו של המחקר על תהליכי קבלת החלטות ולתרומתו לחברה, חשוב למצוא דרכים להבאת תוצאות המחקרים הרלוונטיים לידיעת הגופים האמונים על ההתמודדות עם הבעיות הניצבות בפני החברה הישראלית. יש מקום להרחבת הממשק בין מדעי החברה לציבור ולמקבלי ההחלטות במדינה, מתוך ההכרה בתרומה ההדדית שממשק כזה יכול להשיא לשני הצדדים. כפי שחשוב לחזק קשרי אקדמיה-תעשייה בכל הקשור למדעי הטבע, כן חשוב לחזק את הקשר בין מדעי החברה לזירות העשייה המקבילות להם.

הכשרת סטודנטים לתארים מתקדמים

- 1 לבסס שיתופי פעולה בין מוסדות המחקר בארץ לצורך הכשרת תלמידי מחקר במדעי החברה והגדלת מגוון קורסי ההכשרה המתקדמים המוצעים בתחומים אלה.** למטרה זו ניתן להקל את זמינות המידע בנוגע לקורסים מתקדמים המתקיימים במוסדות אחרים ולהקל את התהליך המנהלתי הדרוש לצורך רישום סטודנט ממוסד אחד לקורסים במוסד אחר. מלבד זאת ניתן לפתוח קורסי הכשרה משותפים לשני מוסדות או יותר.
- 2 להקים מסגרות מימון לתלמידי מחקר במדעי החברה ולהרחיב את אלה הקיימות, הן ברמה הלאומית והן ברמה המוסדית, אגב הגדלת סכום כל מלגה.** בהתחשב במגבלות תקציביות, יש לאזן בין מימון מספר רב יחסית של תלמידי מחקר במלגות בסכומים קטנים (דבר שחשוב לשם הבטחת מסה קריטית של תלמידי מחקר במחלקות) לבין מימון מספר קטן של תלמידי מחקר במלגות בסכומים גדולים (שיאפשר להם להקדיש חלק נכבד יותר מזמנם למחקר ללא צורך בהשלמת הכנסה ממקורות אחרים).

תשתיות מחקר

- 3 לשפר את התשתיות הבסיסיות הניתנות לאנשי סגל ולתלמידי מחקר בפקולטות למדעי החברה.** כחלק ממאמץ זה על האוניברסיטאות ועל הפקולטות למדעי החברה לגבש תקן של תשתיות בסיסיות, כולל שטחי עבודה, תשתיות תקשורת ותוכנות מחקר ייעודיות הנדרשות לכל איש סגל ולכל תלמיד מחקר בתחומי מדעי החברה השונים ולדאוג לספקן.
- 4 להרחיב את נגישותם של מאגרי מידע מנהליים של גופי ציבור לחוקרים** אגב הבטחת חופש אקדמי מלא לחוקרים (במגבלות של אבטחת מידע ופרטיות נדרשות).
- 5 לערוך בחינה לאומית של ההתאמות הנדרשות בתמיכה הציבורית בתשתיות מחקר במדעי החברה בשל השינויים המתודולוגיים שעובר התחום ובהשוואה לנעשה בעולם.** כפי שנזכר לעיל, שינויים אלה נובעים מתנועה של חלק מתחומי מדעי החברה לעבר מדעי הטבע (דבר שמשנה את אופן העבודה המחקרית בתחום ויוצר ביקוש לציוד מדעי מתקדם) וכן מהתפתחויות טכנולוגיות בתחום מאגרי המידע ונתוני העתק (דבר שמחייב יצירת גישה לנתונים אלה ולכלי מחשוב שיאפשרו

לאסוף ולנתח אותם). יש לאמוד ביתר דיוק את היקפם של שינויים אלה ואת השפעתם על צורכי המחקר במדעי החברה, למשל בנוגע לדרכי המימון של מחקר ותשתיות בתחום, להקצאת תקנים לצוותים טכניים ועוד. כחלק מבחינה זו יש לתת את הדעת להשפעתם של תמריצים מערכתיים שונים (למשל לגיוס מענקי מחקר) על הפעילות המחקרית במדעי החברה.

מקומו הציבורי של המחקר במדעי החברה

- 6** **להמליץ לחוקרים במדעי החברה ליצור ממשק הדוק יותר עם החברה הישראלית ועם מקבלי ההחלטות במדינה.** יש מקום לראות במעורבות ובהשפעה על החברה הישראלית אפיק נוסף שבו חוקרים במדעי החברה יכולים לתרום, לצד מצוינות במחקר ובהוראה. גישה כזו קיימת במדינות אחרות ובמוסדות אקדמיים מהמובילים בעולם.
- 7** **להמליץ על כתיבה מקבילה, מקוצרת, בעברית של תוצאות מחקרים במדעי החברה,** נוסף על הפרסום המדעי המרכזי. על חומר כזה להיות מונגש לקורא המשכיל ולהיות מכוון לשימוש אפשרי בידי מקבלי ההחלטות במדינה.
- 8** **לעודד את עובדי המגזר הציבורי והחברה האזרחית להמשיך ללימודים מתקדמים שלא למטרת קריירה אקדמית.** עובדים אלה, המגיעים מעולמות העשייה הנחקרים במדעי החברה, יכולים לפתח בדרך זו את כישוריהם (ברוח מגמות הלמידה לאורך החיים – lifelong learning), להעשיר את הסביבה שבה הם פועלים, להשביח את ההון האנושי במגזרים אלה ואף להפרות את מחקרם של מנחיהם האקדמיים. לצורך זה כדאי לבחון כיצד המגזר הציבורי יכול להרחיב את האפשרות של עובדיו להמשיך ללימודים מתקדמים, וכן כיצד מוסדות המחקר יכולים לסייע לעובדים אלה לקיים לימודי מחקר ברמה גבוהה בתוך כדי עבודתם.